

نوروز و عروسک‌هایش!

بیایید با چند عروسک نوروزی آشنا شویم.
بهاره جلالوند
تصویرگر: مهدیه صفائی‌نیا

بهار که از راه می‌رسد، ننه سرما کوله‌بارش را جمع می‌کند و می‌رود و عمو نوروز خبر آمدن بهار را می‌دهد؛ اما عمو نوروز، دوستان دیگری هم دارد که از زمان‌های خیلی دور، آمدن بهار را خبر می‌دادند که شاید شما آن‌ها را نشناسید. پوپک عظیم‌پور که پژوهشگر عروسک‌های آیینی، سنتی و بومی مردم ایران است و به فرهنگ کشورمان خیلی علاقه دارد، شما را با چند عروسک نوروزی آشنا می‌کند. او دوست عروسک‌های ایران است و سال‌های زیادی از عمرش را صرف نوشتن کتاب فرهنگ عروسک‌ها و نمایش‌های عروسکی آیینی و سنتی ایران کرده است.

تَکَم گردانی

تا به حال چیزی درباره‌ی تَکَم یا تَکه گردانی شنیده‌اید؟ تَکه گردانی خیلی قدیمی است. تَکه گردانی، با نام دیگر آینه تَکَم نیز شناخته می‌شود. در مراسم آینه تَکَم، عروسک گردان برای تماشاچیان عروسکش را حرکت می‌دهد و شعرهایی درباره‌ی آمدن نوروز می‌خواند. تَکَم در واقع یک بز چوبی است که در دو طرف بدن او آینه‌های کوچکی چسبانده می‌شود. قدیمی‌ها باور داشتند نمایش تکم، نشانه‌ای از نور و روشنایی و بالا آمدن خورشید در آسمان و رسیدن بهار است. تا حدود ۱۰ - ۲۰ سال پیش، برگزارکنندگان این آیین که به آن‌ها تَکَم‌چی می‌گفتند، در غرب گیلان و محدوده شهرستان‌های آستارا و هشتپر، به عنوان پیام‌آور نوروز این مراسم را اجرا می‌کردند. در واقع آن‌ها از اردبیل به این مناطق می‌رفتند و گاهی هم در بندرانزلی و رشت، برنامه اجرا می‌کردند. تَکَم گردانی یا تَکه گردانی به این دلیل برای بچه‌ها جذاب است که یک نمایش شاد و پر از رنگ و آواز و دست زدن و خنده است و از همه مهم‌تر اینکه به نوروز ربط دارد و کسی را نمی‌توان پیدا کرد که از حال و هوای نوروز خوشش نیاید.

عروسک گندمی

سرما و یخبندان در قدیم زیاد بود و مردم هم مثل حالا به انواع و اقسام وسایل سرگرم کننده دسترسی نداشتند. برای همین، آمدن بهار برایشان اتفاق بسیار مهمی بود. آن‌ها با وسایل ساده سفره‌های هفت‌سین خود را زیباتر می‌کردند. یکی از عروسک‌هایی که در قدیم و با آمدن نوروز می‌ساختند، عروسک گندمی بود. عروسک گندمی به اندازه‌ی تکم قدیمی نیست؛ ولی از عروسک‌های آیینی ما به حساب می‌آید. عروسک گندمی نماد خیر و برکت است. این عروسک را، هم برای سرگرمی بچه‌ها درست می‌کردند و هم در سفره‌های نوروز می‌گذاشتند تا تمام روزهای سال جدید برایشان پر برکت باشد. بعضی‌ها هم این عروسک را به دیوار آویزان می‌کردند تا خیر و برکت به خانه‌یشان بیاید. مردم این عروسک‌ها را با خوشه‌های گندمی که حاصل برداشت محصول خودشان بود، می‌ساختند. گاهی هم برای عروسک گندمی لباس‌های پارچه‌ای درست می‌کردند. مردم بعضی شهرها برای این عروسک‌ها اسم‌های زیبایی هم انتخاب می‌کردند؛ مثلاً در روستای عنبرته از توابع شهرستان شازند استان مرکزی، به عروسک‌های گندمی «ننه مرضیه» می‌گویند و هنوز هم بعضی‌ها آن را می‌سازند. این عروسک در جاهای مختلف به نسبت سلیقه و آداب و رسوم منطقه ممکن است شکل‌های مختلفی داشته باشد.

• گندمی

شترک

چقدر لذت‌بخش است که آدم یک عروسک دست‌ساز هدیه بگیرد که داخلش خوراکی هم باشد! در قدیم برای بچه‌ها عروسک‌هایی توخالی، از پوست درخت خرما که حالت حصیری دارد، به شکل شتر می‌بافتند و در داخل آن‌ها، برای بچه‌ها خرما یا نقل یا آجیل می‌گذاشتند. شترک به رنگ سبز بود، ولی گاهی به رنگ قرمز یا رنگ‌های دیگر نیز، دیده می‌شد. رنگ‌هایی که برای تزئین استفاده می‌شدند همگی طبیعی بودند. این شترها در مناسبت‌های مختلف مثل عید نوروز، توسط مادر بزرگ‌ها به بچه‌ها هدیه داده می‌شد. در گذشته، شترها نقش مهمی در حمل و نقل و سفرها داشتند و این عروسک نمادی از همان شترهاست که بیش‌تر در منطقه کویری یزد دیده می‌شدند.

• شترک

پیشینه‌ی ماهی

عروسک سنتی شهر یا روستای خودتان را می‌شناسید؟ درباره‌ی آن از بزرگ‌ترها پرسید و حتماً درباره‌ی آن برای ما هم بنویسید.

شاید برایتان جالب باشد که بدانید؛ شترک، شبیه شتری است که بار عیدی با خود حمل می‌کند!

